

Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь

Метою соціально і здоров'язбережувальної освітньої галузі є *розвиток особистості учня*, який здатний до самоусвідомлення, гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну орієнтованість для забезпечення власного й суспільного добробуту.

Характерними ознаками навчання у випускному класі базової школи є узагальнення набутого учнями досвіду, систематизація здобутих знань, умінь та ставлень для формування усвідомленого вибору учнівством подальшої освітньої траєкторії на етапі переходу до профільного рівня навчання через:

- розвиток здатності до самоусвідомлення, самопізнання, визначення життєвих цілей і пріоритетів;
- формування ціннісного ставлення до здоров'я, вміння ухвалення відповідальних рішень у сфері здоров'я, безпеки, міжособистісних стосунків;
- розвиток критичного мислення щодо впливу соціального середовища, медіа та інформації на поведінку та добробут;
- формування компетентностей ефективної взаємодії: командної роботи, медіації, ненасильницького спілкування;
- поглиблення підприємницької культури, здатності ініціювати та реалізовувати соціальні або навчальні проєкти;
- орієнтація на свідомий вибір майбутньої професії, розвиток навичок самопрезентації та самооцінювання;
- засвоєння моделей поведінки, спрямованих на досягнення сталого розвитку, соціальної згуртованості та особистого добробуту.

Організація навчального процесу на початку навчального року базується на особистісно зорієнтованому, компетентнісному, недискримінаційному, інклюзивному та інтегративному підходах, які мотивують до навчання. Галузь ґрунтується на цінностях поваги, рівності, інклюзивності, гідності, відповідальності, співчуття та емпатії, досліджує спільні проблеми, з якими зіштовхуються всі люди, які живуть у суспільстві, та розвиває вміння і знання, які використовують для управління особистими ресурсами й керування поведінкою людей.

Згідно з Концептуальними засадами соціальної та здоров'язбережувальної галузі, сучасні виклики, зокрема соціальні кризи й невизначеність, вплив широкомасштабного вторгнення на українське учнівство підтверджують необхідність формувати й розвивати ^[1]_{SEP} в українських учнів та учениць уміння самозарадності, управління емоціями, безпечної комунікації та стресостійкості. Тому особливу увагу варто приділяти розвитку життєвих компетентностей, які допомагають адаптуватися та долати життєві незгоди, та

вмінь долати бар'єрів, пов'язаних із ризиками й невизначеністю; формуванню ціннісного ставлення до життя, безпеки та здоров'я.

Принципи, які реалізуються в соціальній та здоров'язбережувальній освітній галузі: принцип системності та наступності - формування та поступовий розвиток життєвих компетентностей на всіх рівнях освіти; принцип зв'язку навчання із життям - навчання, максимально наближене до реальних життєвих ситуацій щоденного життя, проблем і викликів в умовах невизначеності, з якими стикається або може зіткнутись учнівство щодо безпеки, здоров'я та добробуту.

До 9 класу учні вже набули базового досвіду використання причинно-наслідкових зв'язків, застосування алгоритмів дій у небезпечних ситуаціях, надання домедичної допомоги, навчальної та підприємливої діяльності, що сприяло розвитку логічного й алгоритмічного мислення. Це дає змогу перейти від опанування простих алгоритмів і способів виконання типових завдань до їх комплексного застосування при розв'язанні життєвих ситуацій. Зростає потреба у формуванні структурного мислення через розвиток здатності виокремлювати складники об'єктів і систем, зокрема стосовно безпеки, здоров'я та добробуту, визначення їхньої ролі та взаємозв'язків. Окрім того, значна увага має приділятися також розвитку абстрактного мислення, побудові моделей і визначенню меж їх застосування (наприклад, моделі особистої безпечної поведінки, способу життя, ефективної взаємодії тощо). Формування здатності до самостійного вибору на користь безпекової поведінки, піклування про здоров'я та добробут свій та інших, розвиватиме здатність учнів до самонавчання й безперервного розвитку. Розвитку вмінь комунікації, співпраці, розподілу обов'язків та взаємного оцінювання результатів має сприяти виконання комплексних індивідуальних і групових завдань. У випускному класі базової школи навчальна діяльність має стимулювати суб'єктність учня, формуючи активного учасника освітнього процесу, здатного до саморефлексії та командної взаємодії у різних життєвих ситуаціях через культивування гідності, оптимізму, чеснот і сильних рис характеру.

Досягнення зазначених результатів потребує впровадження діяльнісних та інтерактивних методів навчання як в межах класно-урочної системи, так і з використанням інших форм освітньої діяльності (навчальні екскурсії, проекти тощо), а також в умовах дистанційного та змішаного навчання (за наявності відповідного методичного забезпечення). Значущу роль виконують практичні роботи, де пріоритет надається дослідницькому підходу, який реалізується через аналіз першоджерел, розв'язання проблемних питань, роботу з життєвими/ситуативними кейсами та формулюванням обґрунтованих висновків. Необхідною умовою виконання практичних робіт є самостійна діяльність та формулювання висновків учнем. Педагог супроводжує процес дослідження у ролі фасилітатора.

Професійна орієнтація, спрямована на створення умов для усвідомленого вибору учнями й ученицями подальшої освітньої траєкторії та

майбутньої професійної діяльності, є одним із ключових пріоритетів навчання у 9 класі. Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь має значний потенціал для особистісного й соціального розвитку учнівства, формування життєвих умінь і компетентностей, необхідних для професійного самовизначення.

Дев'ятикласники та дев'ятикласниці стоять перед вибором, який визначатиме їхню подальшу освітню траєкторію у профільній школі. В умовах динамічного ринку праці, швидких технологічних змін і соціальних викликів традиційне уявлення про «професію на все життя» втрачає актуальність. Натомість особливого значення набувають гнучкість, здатність адаптуватися до нових умов, усвідомлено робити вибір, прагнути до самореалізації та добробуту.

На уроках інтегрованих курсів/предметів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі актуальним є формування в учнівства здатності проєктувати своє майбутнє та вибудовувати освітню і професійну траєкторію на основі знань про себе, можливості навчання і світ професій.

Методологічні підходи до реалізації професійної орієнтації

Професійна орієнтація реалізується як наскрізна ціннісно-діяльнісна лінія, і охоплює три основні компоненти:

1. Самопізнання

Мета: допомогти учнівству краще усвідомити власні інтереси, цінності, здібності, сильні сторони та напрями розвитку.

Форми роботи (орієнтовні):

- самооцінювання якостей, що сприяють досягненню освітніх і професійних цілей;
- рефлексивні запитання: «Що нового я дізнався або дізналася про себе?», «Які якості я хочу розвинути?»;
- візуалізація результатів самоаналізу та напрямів саморозвитку за допомогою інфографіки, схем і мап думок;
- визначення власних сильних сторін, інтересів, цінностей і пріоритетів;
- формування особистого портфоліо тощо.

2. Пізнання світу професій

Мета: зацікавити учнівство дослідженням різних професій, сформувати мотивацію до навчання та розуміння того, як шкільні знання й уміння застосовуються у професійному житті.

Форми роботи:

- кейс-аналіз професій: дослідження робочих і життєвих викликів реальних людей, моделювання можливих рішень, визначення необхідних знань і вмінь;
- дослідження професій у межах індивідуальних і групових проєктів;
- аналіз історій професійного становлення та успіху тощо.
- дослідження того, як змінюються професії під впливом технологій і суспільних процесів тощо.

3. Розвиток компетентностей для кар'єрного розвитку та життєвих умінь

Мета: сприяти формуванню в учнівства здатності усвідомлено планувати освітню траєкторію, ухвалювати зважені рішення щодо свого майбутнього та бачити зв'язок між навчанням і майбутньою професійною діяльністю.

Форми роботи:

- аналіз можливостей продовження освіти;
- створення особистого освітньо-професійного маршруту;
- рольові ігри: «Я на ярмарку професій»;
- індивідуальні та групові проекти: «Шлях до професії», «Освітній маршрут мого героя або моєї героїні»;
- моделювання ситуацій вибору та ухвалення рішень.

Інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» у 9 класі належить до обов'язкових освітніх компонентів галузі. Головною метою курсу є формування самозарадності учнів через активну громадянську позицію, підприємливість, етичну поведінку, відповідальність за добробут, здоров'я, безпеку та навколишнє середовище, крізь призму фізичного, психічного, духовного та соціального розвитку.

До ключових аспектів, які визначають особливу роль цього курсу саме на завершенні 9 класу, належить холістичний підхід, що формує розуміння того, що здоров'я, безпека та фінансовий добробут є невід'ємними частинами успішного життя. Роль курсу в 9 класі полягає не в накопиченні теоретичних фактів, а у формуванні готової до самостійного життя особистості, яка здатна приймати відповідальні рішення щодо власної безпеки, здоров'я та майбутньої кар'єри. Зміст курсу передбачає синтез знань (з біології, правознавства, екології, інформатики, психології тощо) в єдину систему практичних вмінь та формування цілісного світогляду і має чітко виражену практичну орієнтованість.

Особлива увага зосереджена на формуванні готовності до викликів реального світу (резиліентність). Узагальнення та аналіз тем з цивільної безпеки допомагають свідомому сприйняттю існуючих алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях з урахуванням необхідності уточнення чи внесення змін до існуючих правил, що є критично важливим для безпеки в сучасних реаліях. Розвиток вмінь безпечної поведінки охоплює також поглиблення цифрової та медіаграмотності на основі життєвих ситуацій за темами курсу, зокрема, використання ІІІ. Продовжується формування психологічної стійкості через розвиток умінь керувати емоціями та протистояти стресу.

Соціалізація та громадянська відповідальність знаходять своє відображення у більшості тем курсу завдяки підтримці активної позиції та етичної взаємодії: стимулювання лідерства, вміння працювати у команді, участь у волонтерстві та соціальних проектах громади, навчання і практикування як безконфліктного спілкування, так і вміння протистояти будь-яким проявам булінгу чи дискримінації.

Професійне та життєве самовизначення залишається сталою наскрізною лінією усього курсу. Профорієнтація в межах курсу допомагає випускникам оцінити власні здібності, інтереси; визначити життєві цілі та зробити усвідомлений вибір між профільною старшою школою (10–12 класи) та професійною освітою (коледжі, ліцеї).

Наскрізну професійну орієнтацію на уроках здоров'я, безпеки та добробуту можна реалізовувати через акцентування важливості об'єкта, прикладу або теми. Такий акцент має зробити тему помітною для учнівства, викликати емоційну реакцію, зацікавлення та спрямувати увагу на певний аспект професійного самовизначення.

Це може бути:

- коротке відео або історія про людину, яка зробила незвичний професійний вибір;
- приклад професії, пов'язаної з темою уроку;
- інформація про актуальні потреби ринку праці;
- історія професійної зміни або подолання труднощів;
- обговорення якостей і вмінь, важливих для різних професій;
- ситуація вибору, у якій потрібно проаналізувати можливості, ризики та наслідки.

Слід не лише привертати увагу до професійної тематики, а й створювати можливості для її глибшого осмислення через конкретні дії, завдання та запитання.

Наприклад:

- визначити, які знання допомогли людині розв'язати професійну проблему;
- відповісти на запитання: «Що спільного між тобою і людиною, яка обрала цю професію?»;
- поміркувати, які якості героя або героїні вже розвинені в учня чи учениці;
- визначити, що потрібно вивчити або розвинути, щоб працювати в певній професійній сфері;
- запропонувати альтернативний шлях професійного розвитку героя або героїні.

У професійній орієнтації немає єдиних «правильних» або «неправильних» відповідей. Є поступові кроки до самопізнання, усвідомленого вибору та розвитку вмінь ставити цілі, критично мислити, аналізувати інформацію й ухвалювати рішення. Кожна думка, досвід або вибір учня чи учениці є кроком до глибшого розуміння себе, своїх сильних сторін, цінностей, пріоритетів і можливостей.

Основна мета оцінювання - не визначити правильність професійного вибору, а підтримати процес мислення, дослідження та самовизначення.

На уроках варто звертати увагу на те, як учень або учениця:

- долучається до роботи;
- аналізує інформацію;

- ставить запитання;
- аргументує власну позицію;
- визначає цілі;
- розглядає альтернативи;
- оцінює можливості й ризики;
- формулює висновки;
- рефлексує над власним досвідом.

Оцінювати варто не те, наскільки «точною» є відповідь або наскільки остаточним є вибір, а усвідомленість міркувань і здатність пояснити власну позицію.

Підкреслюйте індивідуальність кожного учня і кожної учениці. Створюйте ситуації, у яких усі можуть пізнавати себе і світ професій, не порівнюючи свої здібності, темп розвитку чи освітні плани з вибором інших. Професійне самовизначення — це не одноразове рішення, а процес, який розвивається разом із людиною.

Підприємництво та фінансова грамотність. Необхідність підвищення фінансової грамотності молоді — одне з пріоритетних завдань державної політики. Низький рівень фінансової грамотності не дозволяє більшості українських громадян ефективно розпоряджатися своїми доходами та заощадженнями, правильно оцінювати можливі фінансові ризики. Вони часто стають жертвами фінансового шахрайства. Тому розв'язуванню даних проблем сприятиме шкільний курс «Підприємництво і фінансова грамотність», який впроваджується як обов'язковий предмет у всіх закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році.

Сучасний ринок праці створює постійно зростаючий попит на працівників, які поєднують високу професійну компетентність з творчими, управлінськими та підприємницькими здібностями, з бажанням і можливостями колективної роботи та навичками соціального спілкування. Таким чином, найефективнішим методом навчання стає «залучення в процес діяльності». Рекомендовано використання таких форм та методів активного навчання, як вирішення ситуаційних завдань, кейс-технології, дидактичні ігри, баскет-метод (імітація ситуації), інтерактивні методи «Мозковий штурм», «Круглий стіл», «Метод проєктів» та інші. Ці методи, форми та технології навчання спрямовані на формування навичок самостійного пошуку та аналізу інформації, розвиток навичок приймати відповідальні рішення у різних життєвих ситуаціях, уміння працювати в команді та висловлювати власну обґрунтовану думку на основі певних фактів.

Основна відмінність кейсів від прикладів у тому, що приклади — це вигадані ситуації, а кейси — реальні події. Важливо використовувати сучасні методики навчання, які спрямовані на розвиток самостійної діяльності учнів та учениць, привчають їх творчо мислити та адекватно сприймати інформацію, яку отримують з різних джерел.

Для підвищення рівня фінансової грамотності може бути в нагоді [Талан — фінансова грамотність для вчителів і учнів](#). «Талан» — безкоштовна онлайн-платформа від Нацбанку України. Тут учителі/вчительки можуть:

- пройти сертифікований курс із фінансової грамотності (20–30 годин);
- отримати готові матеріали до уроків: презентації, тести, сценарії;
- підготуватись до викладання нового предмета «Підприємництво та фінансова грамотність»;

- долучитись до конкурсів, акцій, ігор із фінансової освіти.

Для 5–11 класів. Працює онлайн 24/7. Доступна з будь-якого пристрою.
Платформа: talan.bank.gov.ua

Інтеграція теми енергоефективності — це крок до формування у молоді відповідального ставлення до енергоресурсів та сталого розвитку країни. Ефективне навчання курсів соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у 8 класі НУШ ґрунтується на врахуванні індивідуальних потреб учнівства, підтримці активного навчання та розвитку галузевих та ключових компетентностей. Важливо, щоб учительство створювало умови для самореалізації кожного учня/учениці в безпечному й підтримувальному середовищі.

З метою сприяння **духовному, моральному та ціннісному розвитку** здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти можуть реалізовуватися освітні компоненти та курси за вибором відповідного спрямування. Такі курси можуть бути орієнтовані, зокрема, на формування загальнолюдських моральних цінностей, розвиток культури взаємоповаги, відповідальності, доброчесності, толерантності, сімейних цінностей та громадянської свідомості. Міністерством освіти і науки України рекомендовано до використання освітні програми, навчальні посібники та інші навчальні матеріали відповідного спрямування. Перелік рекомендованих програм курсів за вибором, підручників, навчальних посібників та інших навчальних матеріалів розміщується на офіційних інформаційних ресурсах Міністерства освіти і науки України. Перелік програм курсів за вибором, підручників, навчальних посібників та інших навчальних матеріалів розміщено за [покликанням](#).

Використання медіаресурсів та інших цифрових освітніх ресурсів у процесі навчання і виховання здобувачів освіти сприяє розширенню педагогічних можливостей та урізноманітненню форм освітньої діяльності. Під час організації освітнього процесу можуть використовуватися перевірені інформаційні та освітні ресурси, спрямовані на формування морально-етичних цінностей, розвиток критичного мислення, культури спілкування та відповідальної поведінки.

Викладання курсів духовно-морального та ціннісного спрямування доцільно здійснювати з урахуванням світоглядного різноманіття учасників освітнього процесу, принципів добровільності, недискримінації та поваги до свободи світогляду і віросповідання. Важливо забезпечувати належне інформування батьків або інших законних представників здобувачів освіти про зміст, мету та

особливості відповідних освітніх компонентів, а також створювати можливості для їхньої участі в освітніх та виховних процесах у формах, визначених законодавством.

Під час викладання таких курсів доцільно враховувати міжпредметні та міжгалузеві зв'язки, пов'язуючи їхній зміст із питаннями громадянської освіти, культури, історії, здоров'я, безпеки, соціальної відповідальності та особистісного розвитку.

З огляду на важливість педагогіки партнерства доцільним є проведення виховних заходів, тематичних зустрічей і дискусій за участю здобувачів освіти, їхніх батьків або інших законних представників, педагогічних працівників, а за потреби — практичних психологів та соціальних педагогів. Такі заходи мають сприяти розвитку діалогу, взаємоповаги, відповідального ставлення до себе та інших, а також формуванню безпечного й інклюзивного освітнього середовища.

Використання медіаресурсів з метою навчання та виховання здобувачів освіти дозволяє розширити педагогічні можливості педагогів. Пропонуємо інтернет-ресурси, які стануть у пригоді для використання в освітньому процесі: [Цінності](#), [Слово вчителю](#),

Громадянська та історична освітня галузь

Громадянська та історична освітня галузь формує в учнівства здатність критично мислити, розуміти історичні процеси, протистояти дезінформації та брати участь у суспільному житті. В умовах війни ця роль лишається пріоритетною: викладання історії та громадянської освіти має зміцнювати громадянську позицію, критичне мислення й національну суб'єктність, а не зводитися до накопичення фактів.

Окрім чинних Державного стандарту базової середньої освіти, Типових освітніх програм і модельних навчальних програм, у 2026/2027 навчальному році варто зважати на такі документи:

Національна пам'ять

— Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» від 21.08.2025 № 4579-IX, чинний з 1 січня 2026 року — вперше на рівні закону закріплює терміни «національна пам'ять», «війна за Незалежність України», «історична антиукраїнська пропаганда», «злочини проти Українського народу», дає юридичне визначення «рашизму», встановлює перелік загальнонаціональних місць пам'яті та зобов'язує заклади освіти включати питання збереження національної пам'яті в освітній процес. Текст закону: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20.

— Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20.